

B İ B L İ Y O G R A F Y A

NICOLAI TODOROV, *Balkanskii Gorod XV-XIX Vekov* "XV-XIX yüzyıllarda Balkan Şehri" Izdatelstvo Nauka, Moskova 1976, 515 s. (A III/7523).

Kıtabda, giriş bölümünde araştırma alanı ve yöntem üstünde durularak, birinci bölümde (s. 23-s. 84) Balkan şehirlerinin Osmanlı öncesi yapısal özellikleri ve Osmanlı dönemindeki değişimi (XV-XVI yüzyıllar) tasvir ediliyor. Nicolai Todorov burada Osmanlı toplum yapısı üzerindeki kuramları da tartışmakta ve bunların analiz ve eleştirisini yaparak, Osmanlı kentlerini feodal bir toplum tipi içinde inceleyeceğini belirtmektedir.

Yapıtın ikinci bölümünde (s. 84-s. 126), Osmanlı Devlet sisteminde Balkan şehirlerinin (XVI-XVII yüzyıllar) yapısı incelenmektedir. Todorov özellikle ekonomik faaliyetler ve nüfus hareketlerine eğilmekte, mevcut literatürün yanında geniş ölçüde bulgar arşivlerindeki Osmanlı kayıtlarını kullanarak modelini geliştirmektedir. Burada Balkan ülkelerindeki Osmanlı tarihi araştırmalarından da geniş ölçüde yararlanıldığı gözlemlenmektedir. Bu bölümde ticaret hayatı, pazar ilişkileri (s. 101-s. 112) ve esnaf teşkilatının yapısı üzerinde (s. 112-s. 124) etraflıca durulmaktadır. Profesör Todorov 18. ve 19. yüzyıllarda Balkan ülkeleri ve Bulgaristandaki ticaret ve manifaktürdeki gelişmelerin bu yapının değişiminden ileri geldiğini ileri sürmektedir.

Üçüncü bölümde (s. 127-s. 174) Osmanlı şehir nüfusundaki farklılaşma, özellikle sosyal tabakalaşma ve nüfus hareketleri, fiyat hareketleri ve ekonomik hayatın değişmesi ele alınıyor. Bu değişmeler ona göre 18. yüzyılın getirdiği ve çağdaş tarihi etkileyecek önemdeki olaylardır. Bir bakıma Todorov 18. yüzyıl ticari gelişmelerinin Balkan şehri ve ülkelerinin toplumsal siyasi gelişmesini hazırladığını önemle vurgulamak istemektedir.

İkinci Kesim: Bu bölümde, Balkan şehirlerinin dünya sanayi ve ticaretinin inkişaf ettiği yakın çağlardaki gelişme problemleri ele alınmaktadır. Yapıtın esaslı olan bu bölümde Nicolai Todorov özellikle esnaf teşkilatındaki **organiza**şyon değişimleri ve kapital birikimi üzerinde durarak, kapitalist bir iktisadi nizamaya geçişin başlangıcını açıklamaya çalışıyor (s. 194-s. 222). 18. yüzyılda Bulgaristan esnaf teşkilatındaki değişimler, bunun nedenleri (ticaret ve geniş üretim) ve sonuçdaki sermaye birikimi üzerinde Profesör Todorov'un çalışma ve yorumları türk okuyucuları tarafından bilinmektedir*. Todorov, hernekadar XV-XVIII yüzyıllar arasında, Balkan köyündeki değişimlerin ve köylünün pazara yönelik üretici haline

* N. Todorov, "Bulgaristan Esnaf Teşkilatında Karakter Değişimleri", *İ. Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 27 sayı- 1-2, İstanbul 1968, s. 1-36.

geçişinin safhalarını açıkça tesbit etmenin güçlüğünü belirliyorsada, dış ticarete yönelik üretimin bu dönemi nasıl başlattığı üzerindeki yorumunu destekleyecek kaynakları kısmen getirmektedir.

Osmanlı İmparatorluğunun Balkan eyaletlerinde ilk fabrikalar ve bunların üretimi üzerinde durulan 256-282 sayfalardan sonra ikinci kısmın ikinci bölümünde, 19. yüzyılda Balkan şehirlerinin nüfus yapısı ve nüfus hareketliliği üzerinde durulmaktadır.

İmparatorluğun modernleşme dönemi olan 18-19. yüzyıllarda Balkan şehirlerini demografik, ekonomik, idari yönden inceleyen, bununla ilgili yeni kaynakları kullanan bu eser; Balkanların son çağlar tarihi için kayda değer, incelenmesi gerekli bir yorum getirmektedir.

Doç. Dr. İLBER ORTAYLI

J. SPENCER TRIMINGHAM, *Christianity Among the Arabs in Pre-Islamic Times*, Longman London and New York - Libraire du Liban XIV 342 s. (A. IV/3811).

Yazarın ele aldığı konu, Osmanlı İmparatorluğunda Arab - hıristiyan azınlıkların menşei ve aynı zamanda Mezopotamya, Suriye, Filistin bölgesinin islâmî devirde geçirdiği değişikliği anlamak bakımından önemlidir. Yazar J. S. Trimmingham Sudan, Mısır, Suriye ve Lübnan'da uzun yıllar kalıp dinler tarihi, sufizm ve hıristiyanlık üzerinde araştırmalar yapan bir uzmandır.

Kitapta, islâm fetihlerinden sonra "arabize" edilen samî hıristiyan kavimlerden çok, eski devirlerden beri arapça konuşan arap toplulukları arasında hıristiyanlığın yayılışı ve pratikte nasıl uygulandığı üzerinde duruluyor.

Yazara göre; Arabistan terimi belirli bir coğrafya bölgesinin adı olamaz. Her ne kadar Arap yarımadası Roma devrinde de Araplarla meskûn idiyse de, bu göçebe bedevî Araplar dışında yerleşik Arap topluluklarına hem yarımada da hem de yarımada dışında; Suriye, Filistin, Mezopotamya, Babilonya (Sevad-ı Irak) ve hatta batı İran'ın bazı bölgelerinde rastlanıyordu. Bu nedenle Arabia Petraea, Arabia Deserta veya Arabia Felix (Güney Yemen) dışında da Arap toplulukları bulunduğundan, hıristiyanlığın doğuşu sırasında bunların durumları tartışılıyor... Yeni dinin yayılışı ikinci bölümde ele alınıyor (s. 41-s. 86) Tarihin eski dönemlerinde "Aramice" ve "Arami" terimleri genel olarak buralardaki samî halklar için kullanılırdı. *A'rab* terimi daha çok Suriye ve Mezopotamya'nın göçebeleri için kullanılan bir tabirdi ve bu dönemlerde Arapça diye bir ayrı dilden söz edilemezdi. (Sadece Yemen'de eski devirlerden beri kendine özgü saf bir arap kültüründen söz edilebilir). Örneğin Judaea kralı Herod, *Idumae* denen bir arap grubundan geliyordu. Sonraları gûya ibranileşmiş bir ailenin oğluydu. Kendisi gibi arap olan Nabatî kralı ve onun rakibi Aretasla Herod aynı dili konuşuyordu, yani Aramice... (s. 4).

İkinci bölümde Suriye Arap bölgesinde hıristiyanlığın yayılışı ele alınıyor. Üçüncü bölümde Kuzeybatı Arabistan bedevileri arasında hıristiyanlık ve bu dinin